

הרמב"ן הק' עם באור מעשה חשב

נערך מתוך השיעורים בספרה"ק רמב"ן,
הנמסרים סודי שבת בשבתו.

פרשת שלח

לפני צוען מצרים, פירושו מעולה או לפני.

ויעלו בנגב ויבא עד חברון וישם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים: (פרק יג פסוק כב)

וחברון שבע שנים נבנתה. אפשר שנה חס את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את כנען מזרים לבנו הגדול, אלא שהיתה מבנה בכל טוב על אחד משבעה בלוען, וכל להודיע שבה של ארץ ישראל וכו' לשון רש"י.

והנראה בעיני בדק הפשט^א ושתיתב 'לפני' הכוונה קודם, כי חברון היא קרית ארבע וכמו שכתוב בקרא (בראשית כג ב) 'בקרית ארבע הוא חברון'. והטעם שנקרא קרית ארבע, הוא האדם הגדול בענקים שהיה שמו 'ארבע', והוא הבונה אותה, על כן נקראת על שמו [פירושו כי אדם ששמו 'ארבע' בנאו, ונקראת על שמו 'קרית ארבע']. והוא שנאמר (יהושע יד טו) 'אם חברון לפני ארבע, האדם הגדול בענקים הוא'. וזה האיש הוליד בן, וקרא שמו 'ענק', ועל שמו נקראו 'ענקים'. ולכך אמר הכתוב כי אם בחברון אחימן ששי ותלמי ילידי הענק ואחימן ששי ותלמי הם בניו של 'ענק', בן 'ארבע', שהוא בנה את חברון. והפשט בקרא כפשוטו, וחברון שבע שנים נבנתה לפני כנען מזרים, לומר, שנה אותו 'ארבע' לבנו 'ענק' שבע שנים לפני הבנת כנען מזרים שהיא קדמונית. ולכן הודיע הכתוב מתי נבנית חברון להגיד, הפלגת חיי האנשים האלה, כי כאשר הם מופלגים בקומתם, כן היו ימיהם ארוכים מכל האדם, כי לאזיהם נבנתה חברון לפני כנען מזרים שנקפלו בה כמה דורות מאז ועד עתה. והכתוב מכחיש טענת המרגלים שעתידים לומר ארץ אוכלת יושביה.

ויתכן לרמז עוד והטעם שהודיע הכתוב שנבנתה לפני צוען מצרים כמה שאמר (פסוק ט) 'השמנה היא אם רזה', כי חברון קדמונית מאד, ועדיין עושה פרות שמנים וגדולים, כאשר הגיד באשכול וכמו שנאמר באשכול ענבים שהיה משא שמונה בני אדם, וכל שכן הארץ החדשה [שעדיין לא הוציאה פירות] שהיא יותר שמנה.

ואפשר^ב ושלא היה אדם שנקרא ענק, רק שלשה אלה הם בני 'ארבע'. כי 'ארבע' הוא אבי אחימן ששי ותלמי, ועל שם שהיו הענקים ארבעה (הוא ושלושת בניו) יקראו כן, והכתוב שאמר (יהושע טו יג) 'קרית ארבע אבי ענק הוא חברון' ולכאורה הוא היה אבי של שלשה ילדים, ולמה נאמר בלשון יחיד, ומתרגם רבינו יהיה פירושו אבי הענקים ושתפס הכתוב לשון יחיד במקום לשון רבים, על כן אמר 'ענק', וילידי הענק בני 'ארבע' שהיה הגדול בהם, כאשר אמר (שם יד טו) 'האדם הגדול בענקים הוא', ולכך ומכיון ש'ענק' הוא שם התואר בלשון 'א' ה'א' הידיעה. ונקראו 'ענקים' על יופי קומתם, כי הם [כמו] ענקים לגרורות [תכשיטים על ציוראין] בני האדם, כמו שנקראו בני האלהים כסדר בראשית כאשר פרשתי שם.

וזה טעם הכתוב וחברון שבע שנים נבנתה מיד הענק הזה לפני כנען מזרים. [דלפירושו הזה ש'הענק הוא בנה את העיר, א"כ היה צריך לכתוב 'ילידי ענק שבנה' את חברון וכו', ולמה כתיב 'נבנתה'. אבל לפירושו הקודם א"ש, שהרי הוא אבן נבנתה עבור ענק] ובעבור כי הבונה את חברון ידוע ומפורסם, כי כן שם העיר קרית ארבע, אמר 'נבנתה' [שבאן אינו מדבר ממי שבנה את חברון שזה היה מפורסם, רק מדבר מ'הזמן' שנבנתה חברון]. או טעמו שנבנתה לאלה, שנבנה להם ארבע אציהם [שהפסוק אינו מדבר ממי שבנה את חברון, אלא ל'מי' בנה את חברון, והכי פירושו וחברון נבנתה לאלה המנויים קודם] והנה חיו שנים רבות מאוד מיום הוסדה ועד עתה.

מעשה חשב

^א לפי רש"י מבואר בקרא שחברון היה שבע פעמים יותר טוב מצוען שהיתה מעולה שבארץ מצרים. אך לפי דבריו קשה שנבנתה לפני אינו כפשוטו. וכן קשה דלפי רש"י אין שום שייכות בין תחילת הקרא שנאמר 'ישם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק', לסיפא דקרא 'וחברון שבע שנים וגו'.

^ב פירושו הקרא לפי שיטתו של רבינו הוא כדלהלן, 'ויבא עד חברון', - הוא קרית ארבע, ולכן נקראת 'קרית ארבע', שאדם בשם 'ארבע' בנה אותה, ועל שמו נקרא. 'ישם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק' - דאיתו אדם בשם 'ארבע' הוליד בן וקרא שמו 'ענק', ול'ענק' היה שלשה בניו 'אחימן' 'ששי' 'ותלמי', ולכן הם נקראים 'ילידי הענק'. 'וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים' - דהיינו ש'ארבע' בנה את חברון לבנו 'ענק' שבע שנים לפני שנבנתה צוען מצרים. והטעם דהקרא מספר לנו דבר זה, להשמיענו דכמו שהיה מופלגים בקומתם, כך היו חייהם ארוכים מחיי שאר בני אדם.

ולפי"ז א"ש כל הדיוקים דלעיל. א. אומרו 'וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים', מתפרש 'כפשוטו', שחברון נבנתה לפני צוען שבמצרים. ב. וכן א"ש שייכות של תחילת הקרא ד'ארבע' בנה את חברון לבנו 'ענק', ולענק היה שלשה בניו, שהיה מופלגים בקומתם, להמשך הקרא דחברון נבנתה לפני צוען מצרים, שבא להודיע לנו שכמו שהיה משונים בקומתם, כך היו משונים באריכות ימיהם.

^ג לפי רש"י 'שבע שנים נבנתה וגו', הכוונה שחברון היה שבעה פעמים 'מעולה' מצוען, וקמ"ל שבחה של ארץ ישראל שהמקום החלש ביותר שבארץ ישראל חשובה יותר ממקום החשוב ביותר במצרים. ולפי הרמב"ן 'שבע שנים נבנתה וגו' קמ"ל 'הזמן' שבנו את חברון, וקמ"ל שזכו לאריכות ימים מופלגת. וכן משמענו בזה שכמו שהאנשים זכו לאריכות ימים מופלגת, כך העצים שנשטעו לפני הרבה זמן עדיין מוציאים פרות שמנים וגדולים.

^ד לפי פירושו ראשון 'ענק' הוא שם של אדם. והכלל בדקדוק הוא שלא מוסיפים ה"א ידיעה על שם 'העצם' - שם האדם, רק על שם התואר מוסיפים ה"א, כגון חכם סופר אפשר לומר החכם הסופר. ולכן כיון שענק הוא שם העצם, למה נכתב הענק, הרי בשם העצם לא מוסיפים ה'. לכן מפרש רבינו שענק הוא שם התואר.

^ה לא כמו שפירש בפירושו הראשון שארבע הוא אבי ענק, וזקנם של אחימן ששי ותלמי.

^ו וז"ל רבינו שם 'ויתכן שהיו כל בני הקדמונים אדם שת אנוש נקראים בני האלהים, כי היו ג' האנשים האלה בדמות אלהים ואז החל לעבוד עבודה זרה, והוחל לבא באנשים חולשה ורפיון עכ"ל. והיינו שעל שם שלימותם נקראו בני האלהים. והכא נמי לגודל יפיים קראו אותם ענקים על שם התכשיטים.

וַיֹּאמְרוּ אֵל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ בָהּ לְתוֹר אֲתָה טוֹבָה הָאָרֶץ מֵאֵד מְאֹד: (פרק יד פסוק ז)

וטעם טובה הארץ מאד מאד, וטעם כפילות הלשון מאד מאד, להכחיש הדבה, לאמר שאינה אוכלת יושביה, כי וגם האויב טוב, וגם היא חרץ זבת חלב ודבש.^א

מעשה חשב

^א מבואר בדברי רבינו שלכן אמרו יהושע וכלב 'טובה הארץ מאד מאד', להכחיש הדבה של המרגלים. ולכאורה לעיל כשחזרו המרגלים וספרו מה שראו בארץ ישראל, כבר כתוב (פרק יג פסוק ל) 'זיהס כלב וגו', וא"כ למה לא אמרו אז 'טובה הארץ מאד מאד'.

אמנם לפי מ"ש רבינו לעיל (פסוקים א - ג) שלפני משה ואהרן ספרו המרגלים רק שבחו של ארץ ישראל. ורק אח"כ לעת ערב כשחזרו לאהליהם אז דברו רעה על ארץ ישראל, א"ש, שמכיון בתחילה לא דברו נגד ארץ ישראל, רק הזכירו המרגלים 'עמלק יושב בארץ הנגב', כדי שיראו לעלות לארץ ישראל. ע"ז כתיב זיהס כלב וגו' ויאמר עלה נעלה וגו', ורק אח"כ כשחזרו לאהליהם אז דברו רעה על ארץ ישראל, לכן רק עכשיו הכחישו את דבריהם ואמרו 'טובה הארץ מאד מאד'.

והנה צריך ביאור למה הוגדרו המרגלים כמוציאי דבה בזה שאמרו 'ארץ אוכלת יושביה', הרי באמת היה כן, כמבואר ברש"י, שבכל מקום שעברו מצאו קוברי מתים וכו', ואמת שהיה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא יתנו לב להמרגלים. מ"מ הם לא הבינו את הרמז. וכי משום שלא הבינו הרמז יקראו מוציאי דבה.

ואפ"ל הדנה בגמרא (סוטה דף לה) יש בזה הוספה, שבכל מקום שעברו מת 'אדם חשוב' שלהם, ולכן היה כולם טרודים באבלם. ולפי"ז א"ש התביעה על המרגלים, שמכיון שהם ראו שבכל מקום שהיה מגיעים מתו דווקא 'אנשים חשובים' שלהם, היה להם לשים לב שזה לטובה כדי להטרידם באבלם. ודאם הסיבה שמתו היה משום שהיא ארץ אוכלת יושביה, היה צריכים למות גם אנשים פשוטים.

*

מחלוקת רש"י ורבינו עד היכן השבועה

(כא) וְאוּלַם חֵי אֲנִי וַיִּמְלֵא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ: (כג) כִּי כָל הָאֲנָשִׁים הָרְאִים אֶת כְּבוֹדִי וְאֶת אֲתִיתִי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וּבְמִדְבַר וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עָשָׂר פְּעֻמִּים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: (כג) אִם יֵרָאוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּם וְכָל מְנַאֲצֵי לֹא יִרְאוּהָ: (כד) וְעַבְדֵי כָלֵב עֲקָב הֵייתָה רוּחַ אַחֲרֵת עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרָי וְהִבִּיאֹתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שְׁמָה וּזְרַעוּ וְיִרְשְׁנָהּ: (פרק יד פסוקים כא - כד)

(כח) חי אני. לשון שבועה. וימלא כבוד ה' את כל הארץ וגו', אם יראו את הארץ, מקרא מסורס הוא, וכו' (כתוב) 'חי אני, כי כל האנשים, אם יראו את הארץ, וכבודי ימלא את כל הארץ'. שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר, 'מזלתי יכולת ה' להביאם', ומשום שלא אמיתם פתאום כאיש אחד, אלא בחזקת רכביים שנה מעט מעט, לשון רש"י.^א

ואינו נכון כלל.^ב אבל הכתובים האלה חסרי וחסרים בהם תנאין השבועה, לכבוד של מעלה, חי אני וימלא כבודי את כל הארץ. אם כל האנשים המנסים אותי יראו את הארץ אין הדבר ככה.^ג וכן 'חי אני נאם ה' וגו' אם אתם תבואו אל הארץ' (נהלג פסוקים כח ג) יחסר השבועה. וככה יקלרו אף בהדיוט, 'כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף' (שמואל ב' ג לה) לא ילכו לפרש הקלה. וכן 'כה יעשה אלהים לחויבי דוד וכה יוסיף', יחסרו הברכה.

וכן מנינו שאמר כלב ליהושע (יהושע יד ו) 'אתה ידעת את הדבר אשר דבר ה', על אודותי ועל אודותיך'. וכתוב (שם פסוק ט) 'וישבע משה ביום ההוא לאמר, אם לא הארץ אשר דרכה רגלך זה כך תהיה לנחלה ולכניך עד עולם, כי מלאת אחרי ה' אלהי'. והוא ממנה שנאמר כאן (פסוק כד) 'ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו וירשנה'. ויזכיר בהצטחה זו שבועה, כי הכל נקשר בפסוק, 'ואולם חי אני' שהוא שבועה כמו שפירשתי, ואמר 'וישבע משה', כי משה הזכיר השבועה.^ד ועל דרך האמת, 'ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ', הצטחה למשה בסליחה. יאמר, שימלא כבודו את כל הארץ בזרעם, ולא בהם.

מעשה חשב

^א תמצית דברי רש"י בביאור הפסוקים, 'ואולם חי אני', הוא לשון שבועה, ומה הוא השבועה, המבואר בפסוקים כב כג 'כי כל אנשים הרואים את כבודי וגו', אם יראו את הארץ, ומפרש רש"י, 'ש'אם' ביאורו 'שלא' יראו, עד סוף הפסוק וכל מנאצי לא יראוהו. וכאן מקומו של המשך פסוק כא 'וימלא כבוד ה' את כל הארץ', שאע"פ שהם לא יכנסו לארץ ישראל, מ"מ לא יתחלל שמו במגפה הזאת לאמר מבלתי יכלת ה' להביאם, שהרי לא אמיתם פתאום כאיש אחד אלא בחזקת רכביים שנה מעט מעט. העולה מן האימורין דלפי דברי רש"י המשך פסוק כא 'וימלא כבוד ה' את כל הארץ', מקומו אחר פסוק כג. וכן ביאור הכתוב 'אם יראו', הינו 'שלא' יראו, ופסוק כד 'ועבדי כלב', אינו חלק מהשבועה, רק הכתוב מספר לנו שכלב כן יכנס לארץ ישראל.

^ב אפשר לומר כמה טעמים למה 'אינו נכון כלל' פירוש רש"י. א. דלפי רש"י יש לסרס המקרא, והמשך פסוק כא 'וימלא כבוד וגו', מקומו אחר פסוק כג. ורבינו לשיטתו שאי אפשר לחתוך הפסוקים בסכין ולהקדים ולאחר (לשון רבינו ויקרא יד מג). ב. שתיבת 'אם' מפרש רש"י מלשון לא, ומשמעות המילה הרי הוא 'ש'מא'. ג. דלפי פירוש רש"י 'ועבדי כלב' אינו חלק מהשבועה, ומצאנו שכלב אמר ליהושע (יהושע יד ו) 'וישבע משה ביום ההוא לאמר אם לא הארץ אשר דרכה וגו', וכונתו להמבואר כאן בפסוק כד, ולפי דברי רש"י לא מצינו שהשביעו את את כלב על חלקו בארץ ישראל.

^ג רבינו מפרש תיבת 'אם' כפשוטו, מלשון שמא, שאם יראו אנשים האלו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם, וצריכים להוסיף 'אין הדבר ככה', שח"ו יהיה ההיפך של 'חי אני', ולמה לא נכתב בפסוק שאם כן יכנסו לארץ ישראל יהיה ח"ו להיפך, ע"ז אומר רבינו שהכתוב מקצר ומחסר השבועה לכבודו של מעלה. והמשך הכתוב וכל מנאצי לא יראוהו, מדבר הכתוב באופן שכל מנאצי לא יראוהו, אז יהיה ח"ו ה', וימלא כבוד ה'.

^ד לפי דברי רבינו פסוק כד 'ועבדי כלב' הוא חלק מהשבועה שהשביע הקב"ה, ובה א"ש מה שמצאנו שכלב אמר ליהושע 'וישבע משה ביום ההוא לאמר וגו', ואע"פ שהקב"ה השביע, ולמה אמר 'וישבע משה', ע"ז מתרץ רבינו כיון שמשם הזכיר השבועה.

^ה ולפי דעת רבינו א"ש כל הדיוקים דלעיל. א. שכל הכתובים כסדרן נאמרו, שהשבועה היתה שימלא כבוד ה' את כל הארץ, כי כל האנשים וגו', ב. תיבת 'אם', מתפרשת כפשוטו מלשון שמא. ג. שפסוק כד ההצטחה לכלב הרי הוא חלק מהשבועה שהשביע הקב"ה.